

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Comparing political behavior

Hoetjes, B.J.S.

Citation

Hoetjes, B. J. S. (1979). Comparing political behavior. *Acta Politica*, 14: 1979(2), 267-269.
Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451991>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451991>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

verzamenen van de sociale kennis van de onderzochten. Naast de sociale kennis onderscheidt ten Have de sociologische kennis en de zelfkennis van de onderzoeker. Secundair doel van onderzoek is het analyseren van de sociale kennis in het licht van de sociologische kennis. In dat verband stelt ten Have dat een onderzoeker nooit onvoorbereid het veld in moet gaan, maar een perspectief moet hanteren zowel bij de verzameling als bij de analyse van het materiaal.

Perspectief mag niet verward worden met een theoretische stroming of oriëntatie om de sociale werkelijkheid te bekijken. Het is een verdere concretisering van de vraagstelling van het onderzoek in de vorm van bepaalde topics, zoals bijvoorbeeld interactie en organisatie, afhankelijkheids- en machtsrelaties in een groep. Dergelijke topics kunnen evenwel vanuit verschillende sociologische oriëntaties benaderd worden (functionalisme, symbolisch interactionisme, conflictsociologie). Een verschil in invalshoek geeft een verschil in — zoals ten Have dat noemt — 'duiding' van het waargenomene en dus een andere interpretatie van het gebeuren. Het duiden van, het toekennen van een betekenis aan het waargenomene wordt mede bepaald door de zelfkennis van de onderzoeker. Met de zelfkennis van de onderzoeker wordt zijn voorkennis bedoeld alsmede zijn eigen bewustzijn van zijn emotioneel en relationeel functioneren, van zijn emoties, ervaringen en 'culturele vanzelfsprekendheden' met hun mogelijk effect op de observatie en op de ontwikkelde visie op het waargenomene. Om deze drie vormen van kennis tijdens het veldonderzoek van elkaar te onderscheiden introduceert ten Have 4 categorieën van notities, te weten observatienotities, theoretische notities, methodologische notities en reflexieve notities. De observatienotities zijn de registraties van het waargenomene, de theoretische notities zijn aantekeningen over de ideeën die de onderzoeker tijdens het onderzoek ontwikkelt, in de methodologische notities worden de gevolgde procedures vastgelegd. De zelfkennis van de onderzoeker vindt zijn neerslag in de reflexieve notities, beschrijvingen van de eigen reacties van de onderzoeker op het gebeuren.

De opstelling van de onderzoeker, zijn positie in het onderzoeksveld en zijn invloed op het gebeuren en op de betekenisgeving worden door ten Have dus zeer nadrukkelijk naar voren gehaald als zijnde van belang bij kwalitatief onderzoek. Basisstelling van ten Have is dan ook dat de persoonlijke aspecten van de onderzoeker niet weggewerkt moeten worden, maar juist geëxpliciteerd moeten worden.

Het boekje van Ten Have geeft op een heldere manier een groot aantal praktische suggesties voor het oplossen van de problemen die zich voordoen bij veldonderzoek: bij de voorbereiding en planning van het onderzoek, de presentatie en de entree in het veld, bij het verzamelen en het ordenen van het materiaal. Het accent dat daarbij gelegd wordt op de positie van de onderzoeker komt nogal geforceerd over, omdat ten Have blijft steken in vage bewoordingen.

Problemen die voortvloeien uit de dubbelrol van de onderzoeker als deelnemer en als waarnemer zijn voor observatie als methode van materiaalverzameling meer specifiek, maar treden in meer of mindere mate ook op bij andere methoden, zoals bijvoorbeeld bij het interview (het formuleren van de vragen en antwoorden). Iedere onderzoeksmethode heeft zijn eigen problemen. Het karakter van veldonderzoek (langdurig, intensief, één onderzoeker) maakt het mogelijk meer op deze problemen in te spelen en te pogen deze te ondervangen. In hoeverre echter van een onderzoeker verwacht mag worden dat hij zich bewust is van zijn eigen-aardigheden en van de invloed die daarvan kan uitgaan op de resultaten blijft zeer de vraag. Ten Have is daarover nogal optimistisch.

Een belangrijker punt van kritiek is echter dat ten Have niet komt tot een meer theoretische discussie over verschillen tussen kwantitatief en kwalitatief onderzoek, over hoe onderzoek kan bijdragen tot theorievorming.

Hij blijft te veel steken in het geven van praktische suggesties in het veldwerk en wekt daarmee de indruk dat de voorstanders van kwalitatief onderzoek de stap van onderzoeksverslagen van case-studies naar aanzet tot theorie niet durven te zetten.

E. G. M. Nuijten-Edelbroek

M. M. Czudnowski, *Comparing political behaviour*. Beverly Hills/London (Sage), 1976, 178 pp.

Czudnowski beschouwt de vergelijkende politicologie niet als een deeldiscipline binnen de politicologie en wil dan ook niet een overzicht geven van de stand van zaken binnen de vergelijkende politicologie, zoals bv. Eckstein dat in 1963 deed. Zijn benadering is meer verwant aan Holt & Turners *Methodology of Comparative research* (1970): het vergelijken van politiek gedrag is geen afzonderlijk terrein of methode, doch eenvoudigweg voorwaarde voor empirische theorievorming (vgl. de discussie over vergelijkende politicologie in *Acta Politica*, januari 1973, m.n. pp. 20-26). Uitgangspunt is het streven naar universele generalisaties. Ook al lijken politieke verschijnselen uniek of tijdgebonden, en vereisen zij afzonderlijke/verschillende verklaringen, toch kan men ze steeds onderbrengen in algemene wetten (probabilistisch, conditioneel); beschrijvende configuratiestudies over afzonderlijke landen zijn dan ook niet adequaat, wanneer men tot een systematisch, cumulatief inzicht wil komen.

Deze opstelling brengt Czudnowski echter niet tot een gemakkelijk vergelijkend standpunt. Integendeel, het voorwerp van zijn kritiek is de macro-kwantitatieve, 'cross-national' vergelijking van politieke verschijnselen, zoals die o.a. door Banks & Textor, Rummel, Tanter en Gurr is gepropageerd; hun 'politometrics' acht hij 'theoretisch dwaas en feitelijk fout'. Doordat afzonderlijke politieke variabelen op nationaal niveau worden waargenomen en 'cross-national' worden vergeleken, worden zij ontdaan van hun structuur, functie en betekenis binnen het nationale systeem. Zonder dat laatste kan de vraag, of vergelijking verantwoord is, niet beantwoord worden, en evenmin de vraag, welke externe factoren van betekenis kunnen zijn.

Uitspraken op 'wereldniveau' zijn dan ook slechts statistisch-rekenkundig van aard, zonder empirische inhoud, hoewel de verleiding groot is om bv. het verband tussen politiek geweld en onderwijsniveau terug te vertalen naar het niveau van feitelijke individuen. Ook op het gebruik van 'omgevingsfactoren' en factoranalyse bij deze cross-nationale vergelijking heeft Czudnowski ernstige kritiek: wanneer onder het motto 'omgeving' sociale, demografische e.a. gegevens in de cross-nationale vergelijking worden ingebracht, is het maar de vraag, of deze 'omgeving' wel relevant is voor de onderzochte actoren. De feiten uit het Statistisch Zakboek zijn niet alle voor iedere politieke actor even relevant, als ze dat al zijn: voor een vakbondsleider zijn andere feiten relevant dan voor een kiezer van het platteland, en voor de landelijke regeringselite weer andere. Voor iedere (groep) actor(en) is de relevante omgeving functioneel beperkt en territoriaal begrensd. Ook de mogelijkheden van factoranalyse op het niveau van individuen kunnen gemakkelijk worden

overschat: de factoren, die als 'onderliggend' — of liever 'variabelenverbindend' — worden gepresenteerd, hebben het individu als uiteindelijk waarnemingseenheid, maar ze verliezen hun empirische inhoud, doordat ze worden geformuleerd als uitspraken over landen, werelddelen of de wereld als geheel. Doordat correlatieanalyse bovendien niet tot onomstotelijke causale relaties kan voeren, leidt zij voor de theorievorming hooguit tot eclectische conclusies. Ook het gebruik van gemiddelden en andere centrale tendenties, zoals die bij cross-nationale analyse vaak worden gehanteerd, werkt vertekend, doordat de variërende betekenis van een verschijnsel binnen een land erdoor wordt geëlimineerd.

Czudnowski acht daarom 'cross-national comparison' veel minder belangrijk dan 'cross-level comparison' (o.a. door Rokkan bepleit), waarbij het gedrag van eenzelfde actor op verschillende (omgevings)niveaus wordt vergeleken en aldus de relevantie van factoren voor het politieke gedrag empirisch kan worden vastgesteld. Verder moeten bij vergelijking van politiek gedrag ook de bedoelingen van de actoren (zowel de publieke als de particuliere bedoelingen), alsmede de (gepercipieerde) gevolgen van hun gedrag in ogenschouw worden genomen.

Voordat men kan overgaan tot cross-nationale vergelijking en verklaring, moet men er zeker van zijn, dat het gedrag eenzelfde betekenis heeft, en de equivalentie-eisen, die men daartoe moet stellen, vereisen voorafgaande (meta-)theorievorming. Czudnowski wijdt zich dan aan het opbouwen van een globale visie op de politiek (hij spreekt zelf van een paradigma of metatheorie). Zijn uitgangsvraagstelling klinkt Lasswelliaans: 'wie — d.i. welke actor, binnen welk structureel verband — doet wat — d.i. politiek gedrag — in welke *omgevings*situatie, met welke *bedoeling*, met welke *gevolgen*, en in welk *tijds*perspectief?'

Het 'wat?' van het politieke handelen, dat bij vergelijking van gedrag moet overeenstemmen ('functionele equivalentie'), formuleert hij als 'een individuele input in collectief handelen voor de verschaffing van publieke goederen' (d.i. goederen, die langs publieke weg worden gedistribueerd en niet verhandelbaar zijn). Voor de actor moet subjectief, zowel op groeps- als op individueel niveau, een doel-middel relatie gepercipieerd worden (relatie bedoeling-gevolgen). Daarbij kan men echter niet spreken van ruilgedrag of rationeel gedrag: publieke goederen kunnen niet worden geruild, de voorkeuren van de actoren zijn zelden consistent, de gevolgen van hun gedrag zijn zelden volledig waarneembaar, de afweging en informatievergaring voor een beslissing is zelden volledig en de relatie tussen individuele input en collectieve outcome is vaak bij voorbaat onzeker.

Bij het vergelijken van politieke participatie moet, terwille van de equivalentie, bij de vergeleken actoren de verhouding kosten-baten (zowel de strikt particuliere baten als de baten-als-burger) en de kans (subjectieve neiging, objectieve mogelijkheden) om via niet-politieke wegen eenzelfde doel te bereiken, gelijk zijn.

Het doel/effect van politiek handelen vormt voor Czudnowski de basis voor de 'substantiële equivalentie' ervan. De 'substantie' van politiek is niet het streven naar macht, gelijkheid, vrijheid of consensus, maar het voldoen aan menselijke behoeften langs een hiërarchische weg, zodat 'hogere' behoeften pas motiverend worden, wanneer aan de 'lagere' is voldaan. De behoeftenhiërarchie van Maslow (fysiologische behoeften als eerste, gevolgd door de behoefte aan veiligheid, 'belongingness', achting en zelfontplooiing) kan veel politiek gedrag verklaren, niet alleen op individueel niveau (het stemgedrag van sociaal mobiele, het politieke geheugen van verschillende generaties) maar ook op systeemniveau (de 'performance' van een politiek stelsel).

Czudnowski's betoog is empirisch-theoretisch en methodologisch zonder meer overtuigend. Vergelijkingen dienen betekenisvol te zijn, ook al maakt dat het onderzoek minder gemakkelijk, en de maatstaven voor die betekenis kunnen alleen berusten op voorafgaande (meta)theorie over de politiek. Czudnowski tracht vooral aan dat laatste een bijdrage te leveren en biedt de lezer, al doende, weliswaar geen nieuwe theorie, maar in ieder geval een helder overzicht van recente pogingen tot algemene theorievorming in de politicologie. Toch heeft de loskoppeling van zijn betoog van de in het vak aanwezige 'comparative politics'-beoefening ook zijn nadelen. De vergelijkbaarheidseisen, die Czudnowski stelt, zouden nu in beginsel voor alle politologisch onderzoek moeten gelden, zeker gezien de titel van zijn boek. In feite beperkt Czudnowski zich echter tot het geven van — terechte — kritische adviezen voor het kwantitatief-vergelijkend onderzoek, in het bijzonder verkiezingsonderzoek. Operationalisaties en illustraties liggen steeds op het terrein van survey-onderzoek in de westerse context. Aansluiting bij andere onderzoeksterreinen, zoals vergelijking van politieke stelsels, beleidsonderzoek, politieke verandering (crisis, politieke ontwikkeling en verval) of niet-westers onderzoek, moet men node missen, terwijl ook daar grote behoefte bestaat aan meer verantwoord vergelijkend onderzoek.

Daarnaast zijn er op enkele punten van het betoog zwakheden. Over de keuzevrijheid en de daarmee gepaard gaande onvoorspelbaarheid van gedrag (o.i. centraal object van de politicologie), zegt Czudnowski, dat wij ons daarover niet al teveel zorgen hoeven te maken (p. 19) omdat die vrijheid beperkt is en de grenzen ervan kunnen worden vastgesteld; binnen die grenzen heerst o.a. de wet van de Zweckrationalität — deze wordt echter later (p. 118) overboord gezet. Ook zijn onderscheid tussen publieke doeleinden en privé-doeleinden van actoren getuigt van weinig besef voor de afbakings- en overlappingsproblemen, die zich voordoen bij ..... bv. de bestudering van politieke corruptie ('alle politieke doeleinden zijn per definitie publieke doeleinden, d.i. uitstijgend boven het familie-niveau ...', ... 'de particuliere doeleinden van een actor worden nooit openlijk erkend, omdat ze voor de andere actoren en voor het realiseren van het publieke doel niet relevant zijn', pp 65-66).

Czudnowski's feitelijke concentratie op westers onderzoek doet hem soms belanden in de door hemzelf gegraven kuil: wanneer hij de problemen van vergelijkend verkiezingsonderzoek behandelt, komt de gedachte niet bij hem op, dat de politieke betekenis van verkiezingen (d.i. zijn equivalentie-eis bij uitstek) in verschillende stelsel, met name in ontwikkelingslanden, wel eens zou kunnen variëren en misschien zelfs vrij gering zou kunnen zijn. Voor een vruchtbaar vergelijkend onderzoek is belangstelling voor 'vreemde', niet-westerse politieke stelsels, inclusief configuratiestudies, als voedingsbodem onmisbaar, ook zijn de mogelijkheden voor kwantitatief-methodologische 'sophistication' daar niet aanwezig.

Czudnowski herinnert de politicoloog terecht aan zijn wetenschappelijk credo; zijn vermaningen zijn het waard om uitgewerkt te worden voor meer terreinen van de politicologie, dan hij in dit boek zelf heeft behandeld.

B. J. S. Hoetjes